

Гордана Вулевић

Филозофски факултет, Београд

Метафора и перформатив у делу Макарија Великог

Макарију Великом се већ вековима приписује корпус списа који се састоји од око стотину текстова у форми беседа, расправа и писама. Ипак, данас се релативно познато зна да он није могао бити аутор ових дела. Готово је сигурно да се Св. Макарије Велики, следбеник Антонија и Атанасија, оснивач једног главних центара монаштва у Скитској пустињи, није бавио писањем. Помињали су га историчари Цркве Сократ и Созомен, али ниједан од њих, као ни његов ученик Паладије, не спомиње његова писана дела.¹

Плестид указује да у самом тексту постоје иницијале које оправдавају претпоставку да њихов аутор није живео у Египту, већ у Сирији.² Једина река коју он помиње је Еуфрат (I, 8.4.2, 14.26).³ Поред тога, писац помиње да се током јаким зимама леде реке на северу земље (I, 50.1.10), те је мало вероватно да је живео у египатској пустињи. Када су његова дела у питању, у њима се могу препознати и сиријски и хеленски утицаји. У његовим текстовима су присутни многи традиционални мотиви сиријског хришћанства, а по свом поетском симболизму он наликује Јефрему и Афрату. Цитати Светог Писма на које наилазимо у његовим текстовима се могу наћи у *Дијалогима* и апокрифима сиријског порекла (*Томино Јеванђеље* и *Дела Томина*). Ипак, у његовим списима се препознају и Александријски теолошки утицаји. Судећи по квалитету грчког, готово је сигурно да је то био пишчев матерњи језик.⁴

Макаријевски списи нису апстрактна богословска расправа.⁵ Оне представљају поуку намењену његовим ученицима. Заснована на сопственом духовном искуству, Макаријева дела упућују ученике на нужност посвећивања сопственој души, нужност непрекидног преиспитивања како би од старог човека постао нови. Макарије захтева удаљавање од овосветских дела и трајну унутрашњу борбу са страстима како душа не би живела у греховној тами, јер тако не припада телу Христовом, не припада телу светлости. Уколико човек жели да води хришћански живот предстоји му двоструки подвиг — удаљавање од земаљских задовољстава и борба са помислима. Боље речено, први подвиг условљава други, јер тек када се човек удаљи од света и када управу своју мисао ка Господу, може да спозна своје скривене грехове и страсти. Уколико се човек не одрекне света и „ако не пожели да се у потпуности привеже за Господа, неће препознати обману скривених духова злобе

¹ Уп. Флоровски, Г., 2009, *Византијски аскејски оци и духовници*, Отачник, Београд

² Уп. Plested, M., 2004, *The Macarian Legacy, The Place of Macarius-Simeon In the Eastern Christian Tradition*, Oxford, University Press

³ Plested цитира прву збирку Макаријевих омилија према издању GCS, Vol 55-56, Berlin, 1973

⁴ Уп. Plested, *Исто*

⁵ Другу збирку Макаријевих беседа ћу цитирати према издању Библиотеке ОЧЕВ ДОМ при Верском добротворном старатељству Архиепископије београдско-карловачке. У даљем тексту ћу ово издање означавати римским бројем II. Број беседе из наведене збирке ћу означавати арапским бројевима.

и тајних духова страсти, већ ће остати туђ сам себи, јер ће му бити непознате његове сопствене ране...“⁶

Благодат задобијену крштењем човек треба да увећа врлином и подвигом. Излажући своје учење о крштењу у *Великој њосланици* Макарије говори: „Свети Дух, Утешитељ, дат апостолима, а кроз њих и истинитој Цркви Божијој ради служења њој, на разне и многолике начине, сразмерно вери, заједно пребива од тренутка крштења са сваким који тој тајни приступа подстакнут истинском вером. Јеванђеље каже да свако добија своју кесу да би добијено сребро пустио у оптицај, зарадио и увећао га (Мт. 5,14–30 и Лк 19–27)“. Користећи параболу о талантима, Макарије говори да „онај који се роди одозго водом и Духом“ не треба да остане у стању духовне младости, већ да мора да се подвизава како би напредовао до мере савршеног духовног раста.⁷

Крштење не доноси са собом очишћење, јер и крштен човек помишља на грех.⁸ Ипак, грех који учини крштен човек не чини само крштење бескорисним, јер је хришћански живот узрастање а не статичан дар. Од човека се очекује да се посвети својој души, њеној умности и разборитости како би са сигурношћу правило разлике између доброг и лошег и тако избегао да буде заведен од стране порока.⁹ „Тако ћемо, користећи се разумом као оком, бити способани да се не сјединимо и не сагласимо са наговорима порока, услед чега бисмо, удостојивши се божанственог дара, постали достојни Господа.“¹⁰

У човековом срцу истовремено могу обитавати и порок и благодат.¹¹ У њему дејствују два вида живота: живот светлости и живот таме.¹² Тама не помрачује божанску светлост. Она је не помућује и не скрнави. „Записано је: „*И свейлоси свейли у шами и шама је не обузе* (Јн. 1,5).“¹³ Могуће је да човек обитава у благодати Божијој, а да ипак потпадне под утицај греха и грешних помисли. Само непромишљени и неискусни подвижници сматрају да, чим благодат почне да дејствује у њима, постају неподложни утицају греха. „Ја међутим, сматрам следеће: када на небу, на чистом ваздуху, блиста сунце, а онда на њега наиђу облаци, заклоне га и згусну ваздух, онда сунце, будући изнад облака, не трпи никакву штету ни у погледу светлости, ни у погледу своје суштине.“¹⁴ Иако благодат обитава у њему, човек мора непрекидно да брине за своју душу. Ни сами апостоли нису били безбрижни, јер их је на то обавезала благодат која се настанила у њима. „С обзиром да неки тврде да, уколико постоји благодат, душа нема о чему да брине, знајте да Бог и од савршених тражи душевну вољу за служење Духу, како би дејствовали у складу са благодаћу, јер апостол каже: *Духа не њасише* (1 Сол 5;19)“.¹⁵

⁶ II, 21, стр.158

⁷ Уп. Преподобни Макарије Велики, Велика посланица 2,3.стр.115, *Дела духовних оца и подвижника са коменишарима А. И. Сидорова*, Задужбина манастира Хиландара, Београд, 2006

⁸ II, 15

⁹ II, 4

¹⁰ II, 4, стр. 23

¹¹ Учење о коезистенцији између греха и благодати, како су то запазили неки православни теолози, може представљати месалијанску јерес. Однос Макарија и месалијанске секте представља комплексан проблем који превазилази оквире овог рада. Уп. Мејендорф, Ј., Месалијанство или антимесалијанство? Ново разматрање „макаријевског“ проблема, 1981, *Бојословље*, Свеска III 2, као и Мејендорф, Ј., Свети Василије Велики, месалијанство и византијско хришћанство, 1981, *Бојословље*, Свеска I и 2.

¹² II, 17

¹³ II, 17, стр. 135

¹⁴

¹⁵ II, 17, стр. 136

Човек је створен према образу и подобију Божијем. Као што је Бог слободан и твори шта хоће, тако је и човек слободан. Ако хоће да пропадне, његова природа се не може променити, нити му ко то може забранити. Ко хоће, покорава се Богу, иде путем правде и господари својим жељама.¹⁶ Искорењивање греха и зла се постиже синергијом човекове воље и Божије силе. Човек не може да искорени грех сопственим снагама. „У твојој моћи је да се бориш са њим, да му се противиш и да биваш њиме рањен, док је његово искорењење Божије дело. Када би ти био у стању да то учиниш, каква би онда била потреба за Божијим доласком“.¹⁷

Исус Христос управо због тога и дошао како би преобразио човекову душу. Он је дошао како би оне који верују у њега учинио *новим умом, новом душом, новим очима, новим слухом, новим духовним језиком*.

Крајњи циљ човековог постојања јесте да постане престо Божији како би његова душа живела у вечном спокојству и светлости. Човек се и одриче света и започиње подвиг како би уживао у блаженству будућег века. Подвиг треба произведе потпуну и конкретну трансформацију. Од човека се очекује да његова душа претрпи заклање и умре за греховну таму. „Због тога ћемо се и ми молити да Његовом силом прихватимо заклање и умремо за рђави век таме, да би се у нама искоренио дух греха и да би душа примила небеског Духа, да би се у Њега обукла и из греховне таме преселила у Христову светлост и да би се у векове успокојила у животу“.¹⁸

***

Обраћајући се реципијенту Макарије налаже преображај, тј. унутрашњу промену. Његове речи теже конкретним ефектима. Моћ Макаријевих беседа не лежи само у јасноћи његовог језика. Снага и поетичност његовог казивања почива на метафорама које имају својство да евоцирају слику.

За Макаријеву реторику својствене су метафоре (слике) примања на себе одежде. Макарије говори о греху као о одежди у коју човек бива обучен од стране нечастивог кнеза. Нечастиви кнез — царство таме, човека грешника држи у стању поробљености. Он је у грех обукао душу и цело њено биће, обукао ју је у порфиру таме. То је позната прича о старом човеку. Са друге стране, они који су уз помоћ Господа са себе свукли одежду старог и земљаног човека, којима је Исус свукао одећу царства таме, обукли су се у новог и небеског човека — Исуса Христа. Господ их је обукао у одећу неизрециве светлости, у одећу славе, вере, радости, љубави, мира...¹⁹

Иако већ присутне у Старом завету, метафоре примања на себе одежде типичне су за ранохришћанску сиријску традицију. Стари завет је већ веома богат овим метафорама, али је важно запазити да у Сиријском преводу (Пешита) ове слике постају све проминетније.²⁰ Први Адам губи своју одежду приликом пада; други Адам облачи тело првог Адама како би повратио одежду славе човечанству приликом крштења. Хришћанин облачи „новог човека“, тј. Христа приликом крштења. Одежда славе коју су Адам и Ева изгубили у Рају приликом Пада се тако изнова задобија у крштењу. Ипак, крштењем одежда славе само потенцијално бива задобивена. То се стварно може догодити само о Васкрсењу. Пешита говори о „слави“ као одежди праведних. Приликом васкресења, праведни ће се подићи из земље и бити

¹⁶ II, 15

¹⁷ II, 3, стр. 21

¹⁸ II, 1, стр. 12–13

¹⁹ II, 2

²⁰ Уп. Brock, S., *Studies in Syriac Christianity, History, Literature and Theology, Variorum*

оденути у одежду славе. Овај есхатолошки аспект „одежде славе“ је веома важан у Сиријским текстовима.²¹

Према Плестиду, један од несумњивих показатеља Макаријевог контакта са сиријском хришћанском традицијом јесте његово поимање материнског (фемининог) карактера Светог Духа. Макарије говори о Светом Духу као о небеској мајци коју човек треба да призива и која својом благодаћу долази душама које је траже и греје их својом небеском и духовном храном светог и чистог млека (III, 27).²² Ове материнске слике, које се могу наћи у Одама Соломону као и у Делима Томе и Афраата, Макарије често користи у својим беседама.²³

Често се наводи да је Макарије био под утицајем библијског или семитског хришћанства. Ипак, како сам то већ споменула, у Макаријевим текстовима су препознатљиви и хеленски утицаји. Плестид указује да је „по својој инспирацији у великој мери његов мисаони свет базично Хеленски. Он се креће унутар ... ноетско-чулног оквира, који је типичнији за Хеленску него за Сиријску традицију пре почетка петог века. Његов образац егзегезе и Христологије припада Александријској традицији. Његово разумевање места светлости у спиритуалном животу је, као и Евагријево, под великим утицајем Оригена. Његова антропологија је центрирана на срце, али ипак он даје пуни значај... „спиритуалном интелекту“ и ноетској контемплацији.“²⁴ Ноетски-чулни оквир је препознатљив из Макаријевих беседа у којима је свет приказан као „тип и икона и образац невидљивог и бескрајног света Божијег“ (1, 28 1.7); Све видљиве ствари су сенке невидљивих ствари“, и „корен сваке чулне ствари је ноетски“ (1, 41.3) У складу са ноетско-чулним оквиром је и Макаријево тумачење Језекиљевог виђења, које указује осим на спољашњу и на „скривену и божанску реалност.“ Макарије сматра да човек поседује епистемички потенцијал (у виду способности које кореспондирају са пет чула) који му омогућава да спозна божански реалитет. „Удружен са симболизмом Сиријске традиције, овај оквир објашњава обиље слика, паралела и живих поређења у беседама. Као што је то Макарије рекао: „Све те ствари које сам описао посредством видљивих ствари, преко птица и звери и свих ствари које су видљиве, обзиром да је немогуће описати духовне ствари другачије.“²⁵

***

У метафори, говори нам Рикер, садејствује логички моменат (схваћен као јединство идентитета и различитости) и чулни моменат. Управо овом садејству значењеског и чулног, вербалног и превербалног, метафора дугује своју конкретност. „Поетски језик је она језичка игра ... у којој је циљ речи да евоцирају, да генеришу слике. Не само да звук и смисао функционишу иконично у односу један на други, већ је и сам смисао иконичан кроз своју снагу да развије слику“.²⁶

²¹ Теологија „облачења на себе одежде“, указује Брок, одраз је Сиријског дара да изрази дубоке теолошке истине на чисто симболичан начин. Иако је овај симболички приступ теологији био критикован због своје непрецизности (Филоксен), он је преживео до данашњег дана захваљујући томе што је био омиљен код литургијских поета, те је сачуван у литургијским књигама Источне Цркве (Маронити, Сиријска Ортодоксна Црква). Дуг век ових метафора, према Броку „указује на њихову снагу, која лежи у њиховој способности да симултано пренесу, посредством резонанци које евоцирају, читав низ различитих али међусобно повезаних теолошких значења.“ Уп. Brock, S., *Исиџо*, стр. 21.

²² Plested цитира трећу збирку Макаријевих беседа према критичком издању V. Desprez, *Pseudo-Macaire: Oeuvres spirituelles, i: Homelies propres a la Collection III*, SC 275; Paris, 1980.

²³ Уп. Plested, M., *Исиџо*

²⁴ Уп. Plested, M., *Исиџо*, стр. 30–31

²⁵ Уп. Plested, *Исиџо*, стр. 32

²⁶ Уп. Ricoeur, P., 2003, *The Rule of Metaphor*, Routledge, London and New York, стр. 248

Ефекти Макаријевог тумачења Језекиљевог виђења као созерцања тајне душе почивају на метафорама које генеришу слику светлости, светлости душе уподобљене да постане престо Божији. Дух који је припремио душу за своје обитавалиште, говори нам Макарије, је учинио сву светлошћу, сву оком. У њој нема ниједног дела који није испуњен духовним очима светлости. У њој нема ничега помраченог. Она је сва учињена светлошћу и духом, сва је испуњена очима. Немајући ни задњу ни предњу страну, душа се са свих страна показује лицем, јер се на њу спустила и у њој заседа неизрецива лепота славе Исуса Христа. Као што сунце које целовито блиста светлошћу и васцело оно јесте светлост,²⁷ тако и душа, потпуно обасјана неизрецивом лепотом славе светлости од лица Христовог и потпуно ступивши у заједницу са светим Духом, удостојивши се да постане обитавалиште и престо Божији, сва постаје око, сва лице, сва слава, сва дух.²⁷

Мистика Макаријевих *Духовних беседа*, наводи Флоровски, је мистика светлости и огња. Небески огањ Божанства кажњава невернике и производи трансформацију код човека грешника. Небески огањ је дејствовао и у апостолима када су проговорили огњеним језицима. Он је тај који је обасјавши Павла гласом и заслепивши му чуло вида изоштрио његово унутрашње око. Небески огањ Божанства хришћани примају у своје срце; он прогони демоне и искорењује грех; он је сила васкрсења која спаја удове након пропасти тела.

Светлост и огањ, говори нам Флоровски, нису само метафоре за лепо и Божанско. „Пројављивање Бога у благодати у огњу и светлости представља отеловљење Божанског. Ово је теофанија — јављање Господа у неприступној слави светлости, а не само виђење или созерцање.“²⁸ Макарије говори о конкретной трансформацији човекове природе у другу, Божанску природу, што је и циљ човековог поновног рођења. У питању је сједињавање човека са Богом, тј. *обожење* човека.²⁹

Ову трансформацију, која се одвија постепено и уз велику духовну борбу, Макарије описује посредством слика светлости која понекад „блиста сјајније, а понекад се умањује и бледи.“³⁰ Постоји време када се благодат снажније распламсава и када она тамни. Човек је неко време чист и слободан од греха, а потом се дејство благодати умањује и човека прекрива нека сумрачна сила. Ниједан човек, говори Макарије, није за овог живота искуствено упознао *будући век*. Ниједан човек — хришћанин није савршен или слободан. Упитан на ком је он степену, Макарије одговора да временом благодат човека ослобађа од зла, те он не мрзи ни Јудејца ни Јелина, ни грешника, ни мирјанина. Прочишћен унутрашњи човек на свет гледа чистим оком...³¹

Последица греха је тама, нечистота, трулеж. Када нечастиви кнез — царство таме пороби човекову душу, ни један део ње не остаје слободан, већ бива прекривен тамним покривалом, порфиром таме.³² Душа огреховљеног човека не припада те-

²⁷ II, 1, стр. 8

²⁸ Уп. Флоровски, Г., 2009, *Византијски аскетски оци и духовници*, Отачник, Београд, стр.190

²⁹ Сједињавање човека са Богом не значи и мешање њихове природе. Макарије говори: „Он је Бог. Душа није Бог. Он је Господар, душа само слушкиња...Он је створитељ, она само створење; његова и њена природа немају ништа заједничко и он је једино према својој бесконачној, неизрецивој и незамисливој љубави и према Свом милосрђу благоволео да се настани у овој творевини, у овој разумној твари у овом Свом часном и изабраном сасуду да бисмо, како каже Писмо, *дили као ирвина од Њејових створења* (Јак.1:18) да бисмо били Његова мудрост и заједница, Његово сопствено обитавалиште.. (2, 47 стр.275) О Макаријевом учењу о обожењу уп. *Дела древних оца и подвижника са коментарима А. И. Сидорова*, Задужбина Светог манастира Хиландара, Београд, 2006

³⁰ II, 8, стр. 63

³¹ II, 8

³² II, 2

лу светлости, већ телу таме.³³ Када је човек у власти ђавола његова душа се испуњава злосмрадијем нечистих помисли. Када је Господ је апостолима рекао: *Ви сѝе со земљи*, земљом је назвао људске душе. Апостоли су за људске душе небеска со Духа која спречава њену трулеж и злосмрадије. „Тако и месо без соли иструли и испуњава се великим смрадом и услед тог великог смрада сви се одвраћају од њега, а по иструлелом месу гмижу црви, проналазећи тамо храну и гнезде се у њему. Чим се, међутим, месо поспе сољу, црви који су се њиме хранили бивају истребљени и гину, а смрадни задах престаје, јер со по својој природи истребљује црве и уништава смрад. Тако и свака душа, незасољена Светим Духом, непричасна небеској соли, односно Божијој сили, трули и испуњава великим злосмрадијем нечистих помисли.“³⁴

***

По својој моћи да евоцирају слику, Макаријеве беседе су упоредиве са Хомеровом епском поезијом. Макаријева поетика је, као и Хомерова, визуелна поетика. Ефекат Макаријевих метафора (слика) почива на контрастима. Слици сјаја душе човека праведника супрротствљена је слика таме душе човека грешника. Овај визуелни контраст је аналоган Хомеровим формулама. Према савременим лингвистичким теоријама, Хомерове формуле су стилизоване интонационе јединице обичног говора које олакшавају памћење текста.³⁵ Формуле, како то указује указује Келбер, представљају битан конститутивни елемент Павлових посланица.³⁶ За разлику од синоптичких Јеванђеља, из Павлових посланица изостаје нарација о животу Исуса Христа од рођења до васкрснућа. Моћ Павлове живе речи почива на формулама које спарују Христову смрт и васкрснуће. Оваква артикулација поруке је у функцији меморизације поруке. „Како би се информација пренела, орални извођач мора да је организује у складу са одређеним обрасцима. Сама срж Павловог јеванђеља (*kerygma*), ритмичка тематизација смрти и васкрснућа, се отуд може сматрати продуктом мнемоничке, оралне динамике: она је изузетно запамтљива, поновљива и орално употребљива.“³⁷

Макаријеве визуелне „формуле“ олакшавају меморизацију текста. Оне га чине запамтљивим и формативним. Макарије је, као и други пустињски оци, тежио трансформацији субјекта посредством говорене речи. Пустињски оци су били свесни перформативне снаге говора, његовог како исцељујућег тако и штетног дејства. Снага говора, доживљена од старца као позитивна, је била она која је доводила до интеграције речи Светог Писма у живот оних који су им се обраћали тражећи *реч како би се сјасли*.³⁸ Макарије ће у својим беседама рећи да је слуша-

³³ II, 1

³⁴ II, 1, стр. 10

³⁵ Wallace Chafe је један од малобројних лингвиста који је запазио да се усмени говор не одвија континуирано већ да је сегментисан на интонационе јединице, кратке низове речи које карактерише кохерентна интонациона контура. Ови функционално релеватни сегменти говора, омеђени прозодијским средствима, представљају лингвистички еквивалент количине информација на коју говорник може да се фокусира у тренутку, а која не превазилази обим краткорочне меморије слушаоца. Up. Chafe W., 1994, *Discourse, Consciousness and Time*, University, Chicago Press, Chicago and London. Бакерова концепција формула као стилизованих интонационих јединица не значи одбацивање Паријеве и Лордове тезе о њиховој функцији у оралној традицији, већ истицање њихове мнемоничке функције у рекомпозицији епске приче. Up. Bakker, E., 2005, *Pointing At The Past, From Formula to Performance in Homeric Poetics*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, and London, England,

³⁶ Up. Kelber, W.H., 1997, *The Oral and Written Gospel, The Hermeneutic of Speaking and Writing in the Synoptic Tradition, Mark, Paul, and Q*, Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis,

³⁷ Up. Kelber, *Исѝо*, стр.148

³⁸ Велики број изрека пустињских отаца се односио на неопходност контроле органа говора — уста и језика. Агатон је сматрао да нема горе страсти од неконтролисаног језика, јер он представља мајку свим

лац дужан да у својој души покаже дело речи, јер „реч Божија није празна реч, него има дело које се извршава у души. Због тога се и назива делом, да би се као таква показала и за оне који слушају. Нека зато Господ открије дело истине и за оне који слушају, да би ваша реч дала плодове.“³⁹ Иако су они који Божију реч преносе неуди и прости, те не умеју на прави начин да саопште тајне Божије, Свети Дух се њиховој беседи радује, јер се у овом свету чује Његова сопствена реч. Онима који слушају, реч Божија доноси спокој и преображај, јер се човек од те речи рађа: „И чеда рођена од Духа ни у чему немају мира и радости осим у тој Речи од које се рађају.“⁴⁰ ... децу Духа Реч Божија свише греје, успокојава и храни, а овосветска реч их гуши и умртвљује.“⁴¹

Како би његове речи имале трансформишуће дејство, Макарије ће тражити од реципијента да визуализује. Тражиће, између осталог, да замисли унутрашњост свога срца. Срце ће упоредити са огромним простором сачињеним од мноштва одаја и двери, простором у коме постоји „одаја за дела правде и неправде, тамо постоји смрт, а тамо постоји и живот; тамо постоји добра и њој супротна трговина.“⁴² Затим ће, како би навео субјекта да уочи своје грешне помисли, тражити од њега да замисли простране одаје, опустеле и испуњене смрадом нечистих духова. Тако ће реципијенту на веома конкретан начин предочити стање његове душе као и нужност њеног обнављања. Човек треба да се ослони на савест и ум како се не би сагласио са грешним помислима. Ум и савест управљају срцем, они га усмеравају и уразумљују.

Људско срце је, упозорава Макарије, непрестано угрожено од стране нечасних помисли. Сатана не мирује, те постоји стална опасност од пада у грех. Уколико човек није разборит и будан неће примети да његово срце подривају нечисте помисли. Како би његова беседа имала дејство, Макарије ће се ослонити на трансформишући потенцијал иконичког. Тражиће од слушаоца да замисли прекрасан врт поред кога протиче брза река која ће, уколико само лагано удара о зид, направити пролаз и постепено сасвим подлопати темеље. Ући ће у врт, поломити и искоренити све биљке те га учинити бесплодним. На овај начин ће писац духовних омилија сликовито приказати шта се дешава са људским срцем уколико је ум макар мало непромишљен. Уколико се ум „преда нечасним помислима, духови обмане су већ тамо пронашли себи пашњаке, провалили и порушили све красоте, поништили све добре помисли и опустошили душу.“⁴³

Функција људског ума је аналогна функцији зенице ока. Оно што је зеница за око, то је ум за срце у коме се води главна битка између добра и зла, светлости и таме.⁴⁴ Макарије ће конкретно-сликовним језиком описати срце као место духовне борбе, као место сучељавања различитих изображења из небеског и земаљског

страстима. Други старац је рекао: „Онај ко у љутњи не може да контролише језик, неће контролисати ни своје страсти.“ Услед тога, велика пажња је придавана ћутању, које не само да је онемогућавало деструктивно дејство речи, већ је и предствљало плодно тле из кога су моћне речи могле да изникну. Уп. Burton-Christie, D., 1993, *The Word in the Desert, Scripture and the Quest for Holiness in Early Christian Monasticism*, New York, Oxford, Oxford University Press

³⁹ II, 30, стр. 205

⁴⁰ II, Новопронађене беседе, 27, стр. 369

⁴¹ II, Новопронађене беседе, 27, стр. 370

⁴² II, 15, стр. 114

⁴³ II, 43, стр. 248

⁴⁴ У неким текстовима (Мајендорф) постојала је тенденција да се Макаријева мистика срца супротстави Евагријевој мистици ума. Ипак, разлика између ова два аутора није тако велика. Уп. Јевремовић, П., 2011, Прилог разумевању макаријевских списа, *Патрологија у отлегалу хеременеуџике*, Отачник, Београд

света. Рећи ће да је срце мален сасуд, али ту се налазе змије, лавови и отровне зверу, ту су порок и демони, али и светлост и апостоли, Бог и анђели, живот и Царство... У срцу је све.⁴⁵ Од исхода унутрашње борбе зависи да ли ће човеково срце постати гроб, или место коме се Исус настањује.

Макарије тежи преображају унутрашњег човека како би он заблистао унутрашњом лепотом. Човек праведник наликује старој врећи скупочених бисера, тј. он је по својој спољашњости ништаван, али у *унутрашњем човеку* садржи скупочен бисер. Човек грешник је као окречен гроб. Његова спољашњост је украшена, али његова је његова унутрашњост унакажена грехом, испуњена мртвим костима и смрадом нечистих духова. Такав човек је мртав пред Богом.⁴⁶

Реципијенту су посредством метафора (слика) предочене две алтернативе. Једна је слобода од греха и вечни живот, друга је пад у грех, распадање и смрт. Компромиса нема, а избор је ствар човекове слободне воље. Уколико се определи за грех, нико га у томе не може спречити. Таквом човеку је беспредметно беседити, јер и кад чује реч Божију, гуши се и не може да је разуме. *Биће им реч да њагају и раздију се (Ис.28,13.)* На пут правде човек иде синергијом своје воље и Божије силе.

⁴⁵ Психоаналитички дискурс Мелани Клајн карактерише управо овакав конкретно-сликовни језик. Она је човеков унутрашњи свет описала као насељен добрим и лошим, идеалним и деструктивношћу засићеним персекутивним фигурама. На многим местима ће сукоб између добра и зла описати као сукоб између конкретних, добрих и лоших унутрашњих објеката. Уп. Klein, M., 1977, *Envy and Gratitude and Other Works 1946–1963*, A Delta Book

⁴⁶ II, 43